

SPORMETRE

The Journal of Physical Education and Sport Sciences
Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi

DOI: 10.33689/spormetre.1299253

Geliş Tarihi (Received): 18.05.2023

Kabul Tarihi (Accepted): 12.12.2023

Online Yayın Tarihi (Published): 30.12.2023

SATRAŇ HAKEMLERİNİN MESLEKİ HAZ, ÖZ YETERLİKLERİ İLE TÜKENMİŞLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: KARMA ARAŞTIRMA

Yunus Vehbi Türker^{1*}, Aynur Yılmaz²

¹Trabzon Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, TRABZON

²Trabzon Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, TRABZON

Öz: Araştırmanın amacı, satranç hakemlerinin mesleki haz, öz yeterlik ve tükenmişlikleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırmada açıklayıcı sıralı desen kullanılmıştır. Araştırmada iki farklı çalışma grubu kullanılmıştır. Nicel bölümde Karadeniz Bölgesi'nde yer alan ve 18 ilde aktif görev yapan 291 hakem gönüllülük esasına göre belirlenmiştir. Nitel bölüme ise ölçüt örnekleme yöntemi ile 9 kişi katılmıştır. Nicel kısımda kişisel bilgi formu, Hakemler İçin Mesleki Haz Ölçeği, Hakem Öz Yeterlik Ölçeği ve Tükenmişlik Ölçeği kullanılmıştır. Nitel kısımda ise, kişisel bilgi formunun yanında yarı yapılandırılmış görüşme soruları kullanılmıştır. Nicel veriler için betimsel analizler gerçekleştirilmiştir. Veri analizinde betimsel istatistikler, ANOVA, Pearson Correlation testi ile çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Nitel veriler için içerik analizi yapılmıştır. Araştırmada satranç hakemlerinin mesleki haz, öz yeterlikleri yüksek, tükenmişlikleri düşük çıkmıştır. Ölçek puanları cinsiyet, eğitim durumuna göre farklılık göstermezken; hakem öz yeterliği puan ortalaması hizmet yılına göre farklılık göstermiştir. Yine hakem öz yeterliliği il hakemi aday hakemden, ulusal hakem/uluslararası hakem (FIDE arbiter) ise hem aday hem de il hakeminden daha yüksek olduğu saptanmıştır. Nitel bulgularda ise satranç hakemlerinin mesleki hazlarının iyi olduğunu, mesleki olarak yeterliklerinin iyi olduğu ancak bazı problemlerle karşı karşıya kaldıklarını ve tükenmişlik açısından fazla sorun yaşamadıkları saptanmıştır. Sonuç olarak satranç hakemlerinin mesleki haz ve öz yeterlikleri arttığında tükenmişlikleri azaldığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda hakemlerin mesleki haz ve öz yeterlikleri yüksek tutulmalı, tükenmişliğe yol açabilecek durumlar ortadan kaldırılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Mesleki haz, öz yeterlik, tükenmişlik, satranç hakemleri, karma araştırma

THE RELATIONSHIP BETWEEN ZEST FOR WORK SELF-EFFICACY AND BURNOUT OF CHESS ARBITERS: A MIXED RESEARCH

Abstract: The aim of the research is to examine the relationship between professional pleasure, self-efficacy and burnout of chess referees. Explanatory sequential design was used in the research. Two different study groups were used in the study. In the quantitative part, 291 referees who are active in 18 provinces in the Black Sea Region were determined on a voluntary basis. In the qualitative part, 9 participants were included in the study by criterion sampling method. Personal information form in the quantitative part, Professional Pleasure Scale for Referees, Referee Self-Efficacy Scale and Burnout Scale were used as data collection tools in the research. In the qualitative part, Semi-Structured Interview Questions were used alongside the personal information form. Descriptive analyzes were carried out for quantitative data. Descriptive statistics, ANOVA, Pearson Correlation test and multiple regression analysis were used in data analysis. Content analysis was performed for qualitative data. In the study, professional pleasure, self-efficacy and burnout of chess referees were found to be high. While the scale scores did not differ according to gender and educational status; Referee self-efficacy score average differed according to the years of service. It was determined that the self-efficacy of the referee was higher for the provincial referee than the candidate referee, and the national referee/FA was higher than the raw candidate and the provincial referee. In the qualitative findings, it was determined that the chess referees had good professional pleasure, their professional competence was good, but they faced some problems and did not experience much problems in terms of burnout. As a result, it was determined that when the professional pleasure and self-efficacy of chess referees increased, their burnout decreased. In this context, the professional pleasure and self-efficacy of referees should be kept high, and situations that could lead to burnout should be eliminated.

Key Words: Zest for Work, Self-Efficacy, Burnout, Chess Arbiters, Mixed Research

* Sorumlu Yazar: Yunus Vehbi Türker, E-mail: yvt283.115@gmail.com

GİRİŞ

Spor birçok paydaşı bulunan bir olgudur. Bu olgunun önemli paydaşlarından biri de hakemlerdir. Hakemler müsabakanın başlaması, sorunsuz bir şekilde sürdürülmesi ve belirlenmiş kurallar çerçevesinde sonlandırmada önemli göreve sahiptirler. Özellikle hakemlerin müsabaka alanında mücadele eden ve yapılan müsabakaların sonucuna etki edebilme yetkisi, onların spor müsabakasının odak noktası olmalarını gerekli hale getirmektedir (Pepe ve ark., 1992). Müsabaka esnasında verim düzeyi yüksek, etkili ve başarı düzeyi yüksek hakem olmak sanatsal beceri olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, hakemlerin kişisel özellikleriyle bağlantılıdır. Üst seviyede bir hakem olabilmek için kararlı, tutarlı, öz yeterliliği yüksek, uyumlu, dürüst, karar verme yeteneği iyi, güvenilir ve odaklanma özelliklerine sahip olunması gerektiği ileri sürülmektedir (Weinberg ve Richardson, 1990).

Hakemlerin görevlerinin gerekliliğini başarılı ve etkili bir şekilde yerine getirmelerindeki en etkili özelliklerden birisi sahip oldukları öz yeterlidir. Yapılan araştırmalar (Alemdağ, Öncü ve Yılmaz, 2014; Koca ve Dadandı, 2019), başarı değişkeninin öz yeterlikle bağlantılı olarak pozitif yönlü anlamlı bir ilişki gösterdiğini ortaya çıkarmıştır (Bandura, 1977). Bandura (1993), öz yeterliliğin kişilerin verimi, motivasyonu ve öğrenmesi üzerinde güçlü etkisi olduğunu ifade etmiştir. Geçmişten günümüze yapılan birçok çalışmada (Aktaş, 2017; Akyürek, 2020; Özgenel ve Deniz, 2020) öz yeterlik algısı ile güdülenme ve teorik başarı (Kelecek, Oran ve Bilbir, 2022; Uzunoğlu ve Bulut, 2022) arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu ortaya konulmuştur (Pajares, 2007). Kendi kendine yeterlik kuramı, hakemlerin öz yeterlik düzeyleri yüksek olduğunda daha doğru karar verdikleri, daha güçlü performans sergiledikleri, hakemlik mesleğinden daha yüksek haz aldıkları, diğer paydaşlar olan yönetici, antrenör ve yetkililerden daha çok saygınlıkları olduğu ve düşük öz yeterlik düzeyine sahip hakemler göre nadiren strese maruz kaldıkları ortaya konulmuştur (Guillen ve Feltz, 2011).

Öz yeterliğin etkilediği ve etkilendiği mesleki haz kavramı, kişilerdeki içsel enerji, motivasyon, mutluluk, heyecan, geleceğe yönelik beklenti gibi duygusal durumlar ve bakış açıları haz kavramını tanımlayan faktörler arasında yer almaktadır (Park ve Peterson, 2010). Var olan haz duygusu, tüm iş alanları ile bağdaştırılabilmektedir (Hoy ve Tarter, 2011). Mesleki haz kavramı hakemlik mesleği ile ilişkilendirildiğinde ortaya mesleğe yönelik elde edilen duygular olan coşku, mutluluk, ilgi, heyecan ve canlılık gibi pozitif yönde kişisel hisleri kapsayan bir fikirdir (Karaçam ve Pular, 2018). Bu bilgiler ışığında hakemlerin hakemlik mesleğinden duydukları haz düzeylerinin bilinmesi hakemlik mesleğinin geleceği açısından önem arz etmektedir. Hakemliği öz yeterlik ve mesleki haz olumlu açıdan etkilerken, tükenmişlik ise olumsuz olarak etkileyebilmektedir.

Tükenmişlik, birbiriyle iletişim içinde olan bireylerin iş arkadaşlarına karşı mesleki etkileşimin azaldığı, hislerinin azaldığı, bununla birlikte duyarsızlaştığı, bireysel gelişim ve psikolojik açıdan tükenmişlik yaşamaları şeklinde ortaya çıkmaktadır (Ergin, 1992). İnsanda tükenmişlik, kişisel başarı ve başarıya olan inancın azalması ile duygusal tükenme ve duyarsızlaşmanın artması sonucu meydana gelmektedir (Sucuoğlu ve Kuloğlu, 1996). Duygusal tükenme de birey durumlara karşı duyarsızlaşır, kişiler arasında meydana gelen iletişimsizlik durumuna tepkisiz kalır. İletişim kuramama başarısızlığını hisseder, böylece öz güven kaybı yaşar. Bu durumun sonucunu kestirememeye bireyde bezginlik yaşamaya sebebiyet verir (Brouwers ve Tomic, 2000; Maslach ve Jackson, 1981). Bu duygunun daha çok insan ilişkilerinin yoğun olduğu iş yerlerindeki çalışanlarda görüldüğü, kişinin yaşamındaki insanlara ve rollerine karşı olumsuz davranışlar sergiledikleri ve bu olumsuz davranışların bir anda değil zamanla birikerek ortaya çıktığı saptanmıştır (Güldiken ve Saldamlı, 2018).

Sorumluluk fazlalığı ve duyguları baskılama, sorumlulukların yerine getirilememesine sebebiyet olabildiğinden, hem bireyi duygusal ve fiziksel olumsuzluklar yaşamaya hem de çalıştığı koruma maddi ve manevi zararlar verebilmektedir (Kocaman, 2015). Ayrıca bireyin düşük iş başarısı göstermesi, sık sık işten geri kalması veya işten kaçması, işiyle ilgili olan sorumlulukları yerine getirmemesi bunun sonucunda da ortaya çıkan tükenmişlik durumu kişide sosyal bir problem olarak kabul görmektedir (Sucuoğlu ve Kuloğlu 1996). Düşük başarı hissinin vermiş olduğu sorumluluk almama eğilimi, duygusal olarak tükenen bireyin insanlarla olan ilişkilerini sınırlandırır. Ortaya konan mesafe bireyin çalıştığı kurum, iş ortamına sağlayacağı katkıları da sınırlı hale getirir. Bu durumu insan ilişkilerine de genelleyerek, ilişkiler bağlamında yetersizlik duygusu gösterir (Ardıç ve Polatçı, 2008).

Satranç hakemleri hem sayı yönünden hem de yapılan turnuvalar yönünden diğer birçok spor branşından fazladır. Sadece Karadeniz bölgesinde toplam 1840 hakem bulunmaktadır. Okul döneminde her il her hafta bir satranç turnuvası düzenleyebilmektedir. Yapılan bu turnuva sıklığına bağlı ya da belirli iç ve dış faktörler bazen hakemlerde fiziksel ve psikolojik yan etkilere neden olmaktadır. Bazen hakemler fiziksel sorunlar yaşarken bazen de paydaşlar tarafından baskı altında kalabilmektedir. İş doyumunu yüksek olan hakemlerin bu tür yan etkiler ile baş etmesi olağandır lakin öz yeterlik ve mesleki hazzı düşük olan hakemlerde hakemlik yapmama ya da bırakmaya kadar sürükleyen nedenler olabilmektedir. Bu bilgiler ışığında hakemlerin hakemlik mesleğinden duydukları haz düzeylerinin bilinmesi hakemlik mesleğinin geleceği açısından önem arz etmektedir. Hakemliği, öz yeterlik ve mesleki haz olumlu açıdan etkilerken, tükenmişlik ise olumsuz olarak etkileyebilmektedir (Karaçam ve Pulur, 2018). Satranç hakemlerinin sahip olduğu mesleki öz yeterlik ile mesleki hazın onlarda oluşabilecek tükenmişliği azaltacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda mevcut çalışmada satranç hakemlerinin mesleki öz yeterlik ve mesleki hazlarının tükenmişlikle ilişkisinin incelenmesi bu araştırmada amaçlanmıştır. Bu bağlamda kurgulanan açımlayıcı sıralı desende aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

Nitel Araştırma Soruları;

1. Satranç hakemlerinin mesleki hazları ile hakemlik yılı arasında ilişki var mıdır?
2. Satranç hakemlerinin hakem öz yeterliğiyle hakemlik yılı arasında ilişki var mıdır?
3. Satranç hakemlerinin tükenmişliği ile satranç hakemlik yılı arasında ilişki var mıdır?
4. Satranç hakemlerinin mesleki hazları ile satranç hakemlik derecesi arasında ilişki var mıdır?
5. Satranç hakemlerinin hakem öz yeterlik ölçeği ile satranç hakemlik derecesi arasında ilişki bulunmakta mıdır?
6. Satranç hakemlerinin tükenmişlik ölçeği ile satranç hakemlik derecesi arasında ilişki bulunmakta mıdır?
7. Satranç hakemlerinin mesleki haz, hakemlik öz yeterlik ile tükenmişlik ölçeğinden aldıkları puan ortalaması arasında bir ilişki var mıdır?
8. Satranç hakemlerinin hakem öz yeterliklerinin ve mesleki hazın tükenmişlik üzerine etkisi var mıdır?

Nitel Araştırma Soruları;

1. Satranç hakemlerinin mesleklerine yönelik deneyimleri ve kazanımları nelerdir?
2. Satranç hakemlerinin sahip olması gereken nitelikler nelerdir?
3. Hakemlik mesleğinde tükenmişlik nedenleri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırma öncesinde, Trabzon Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu (01.02.2022 / E-81614018-000-17) tarafından onay alınmıştır.

Araştırma Modeli

Araştırmada karma araştırma kullanılmıştır. Araştırmacıların yaptıkları çalışma ya da birbiri ile bağlantılı araştırmalara yönelik, kapsamında nitel yöntem ve nicel yöntem yaklaşımları ile buna bağlı kavramları da içine alarak birleştirmesiyle tanımlanan yöntem karma yaklaşım diğer bir ifadeyle karma araştırma denmektedir (Creswell, 2003).

Nicel Veriler İçin Örneklem

Nicel veriler için Karadeniz bölgesindeki illerde 2021-2022 yıllarında vizeleri yapılmış (Türkiye Satranç Federasyonu Merkez Hakem Kurulu internet sitesinde kontrol edilmiştir) 291 satranç hakemi oluşturmuştur. Birimlere katılımcıların eşit olarak seçilmesini sağlayan basit seçkisiz örnekleme kullanılmıştır (Büyüköztürk ve ark., 2017). Araştırmaya dahil edilen alanın dar olması (Karadeniz bölgesi), örneklem sayısının belirli olması (N=399) ve katılımcıların örnekleme seçilme şansının eşit olmasından (Bryman, 2007) bu yöntem tercih edilmiştir. Araştırmaya dahil edilen hakemlerin 71'inin (%24.4) kadın, 220'sinin (%75.6) erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların 135'i (%46.4) aday hakem, 123'ü (%42.3) il hakemi ve 33'ü (%11.3) ulusal/fa derecesinde hakemliğe sahiptir. Hakemlerin 76'sı (%26.1) 0-2 yıl, 98'i (%34.3) 3-5 yıl, 57'si (%19.5) 6-9 yıl, 57'si (%19.9) 10 yıl ve üzeri satranç hakemliği yılına sahiptir.

Nitel Veriler İçin Çalışma Grubu

Araştırmada ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Bu örnekleme araştırmacıya derinlemesine bilgiye sahip olduğu öngörülen durumların temsil edilmesi olanağı sağlamaktadır (Patton, 2001). Araştırmanın nicel bölümüne katılım sağlayan satranç hakemlerinden düşük, orta ve yüksek öz yeterlik, mesleki haz ve tükenmişliğe sahip olan 9 hakem araştırmanın nitel bölümüne dahil edilmiştir. Katılımcıların 3'ü (% 33.4) kadın, 6'sı (% 66.6) erkek toplam 9 hakem katılmıştır. Katılımcıların 3'ü (% 33.3) 3-5 arası, 3'ü (% 33.3) 7-12 arası ve 3'ü (% 33.4) 15-20 yıl arası hakemlik hizmet yılına sahiptir. Hakemlerin 3'ü (% 33.3) aday, 3'ü (% 33.3) il ve 3'ü (%33.3) ulusal-fa hakemlik derecesine sahiptir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada "Demografik Bilgi Formu", "Hakemler İçin Mesleki Haz", "Hakem Öz Yeterlik Ölçeği (HÖYÖ)", "Tükenmişlik Ölçeği" ve "Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu" kullanılmıştır.

Mesleki Haz Ölçeği: 2018 yılında Karaçam ve Pulur tarafından hakemlerin mesleki hazlarını ölçmek amacıyla geliştirilen ölçek 7 madde ve tek faktörlüdür. 5'li Likert türünde olan ölçekten 7 ile 35 arasında puan alınmaktadır. Ölçekten alınabilecek yüksek puan hakemlerin yaptıkları meslekten haz aldıklarını ortaya koymaktadır. Ölçeğin Croanbach Alpha İç Tutarlık Katsayısının 0.83 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 1. Mesleki Haz Ölçeği Puan Dağılımları

	Madde Sayısı	N	Ort.	Ss	Çarpıklık	Basıklık	Min.	Mak.	α
Ölçek (Toplam)	7	291	4.26	0.68	-1.10	1.38	1.29	5.00	0.92

Tablo 1'deki bulgulara göre, satranç hakemlerinin mesleki haz ölçeğinden elde ettikleri puan ortalaması 4.26+0.68'dir. Ölçekten en az 1.29 en yüksek 5.00 puan alınmıştır. Normallik

bağlamında yapılan analiz sonucunda çarpıklık değeri -1.10, basıklık değeri ise 1.29 olduğu tespit edilmiştir. Bu değerler dikkate alındığında $\pm 1,50$ arasında olduğundan normallik sağlandığı varsayılır (Tabachnick ve Fidell, 2013). Bu bağlamda, mesleki haz ölçeği puan ortalaması normal dağılım gösterdiğinden parametrik testler kullanılmıştır. Mesleki haz ölçeği güvenilirlik değeri 0.92'dir. Bu değer 0.70 üzerinde olması elde edilen verilerin güvenilir toplandığını gösterir (Büyüköztürk, 2012).

Hakem Öz yeterlik Ölçeği (HÖYÖ): Beş faktör ve 18 maddeden oluşan ölçme aracı Karaçam ve Pulur (2017) tarafından Türkçe 'ye uyarlanmıştır. Ölçek 5'li Likerttir. En az 18, en fazla 90 puan ölçekten alınmaktadır. Ölçekte ters puanlanacak madde bulunmamaktadır. Güvenirlik değeri fiziksel yeterlik boyutu için 0.88, oyun bilgisi boyutu için 0.71, karar verme boyutu için 0.85, baskı boyutu için 0.88, iletişim boyutu için 0.81 ve genel olarak 0.90'dır.

Tablo 2. Hakem Öz Yeterlik Ölçeği Puan Dağılımları

	Madde Sayısı	n	Ort.	Ss	Çarpıklık	Basıklık	Min.	Mak.	α
Fiziksel Yeterlik	5	291	4.51	0.42	-1.37	1.15	2.80	5.00	0.82
Oyun Bilgisi	3	291	4.53	0.47	-1.06	0.19	3.00	5.00	0.85
Karar Verme	3	291	4.44	0.53	-0.84	-0.06	2.67	5.00	0.81
Baskı	3	291	4.71	0.24	-1.39	1.72	2.00	5.00	0.83
İletişim	4	291	4.74	0.23	-1.85	3.27	3.00	5.00	0.86
Öz yeterlik (Genel)	18	291	4.62	0.37	-1.38	2.08	2.97	5.00	0.89

Tablo 2'e göre, katılımcıların hakem öz yeterlik ölçeği puan ortalaması 4.62 ve standart sapması 0.37'dir. En düşük puan ortalaması "Karar Verme" boyutunda (4.41), en yüksek puan ortalaması ise İletişim boyutunda 4.74'tür. George ve Mallery'e (2010) göre, Kurtosis ile Skewness ± 2 arasında değerler içermesi gerekmektedir. Bundan ötürü parametrik testler yapılmıştır. Fiziksel yeterlik boyutu güvenilirlik değeri 0.82, oyun bilgisi boyutu 0.85, karar verme boyutu 0.81, baskı boyutu 0.83, iletişim boyutu 0.96 ve öz yeterlik ölçeğinin genelinde bu değer 0.89'dur. Bu değer 0.70 üzerinde olması elde edilen verilerin güvenilir toplandığını gösterir (Büyüköztürk, 2012).

Tükenmişlik Ölçeği: Çapri'nin (2006) Türk Kültürü'ne uyarlamasını yaptığı "Tükenmişlik Ölçeği" çalışmada kullanılacaktır. Ölçeğin güvenilirliği $\alpha=0,93$ 'tür. Ölçek üç faktörden oluşmaktadır.

Tablo 3. Tükenmişlik Ölçeği Puan Dağılımı

	Madde Sayısı	N	Ort.	Ss	Çarpıklık	Basıklık	Min.	Mak.	α
Duygusal	7	291	2.08	1.06	0.78	-0.20	1.00	5.29	0.87
Zihinsel	7	291	2.04	0.47	0.72	0.21	1.00	4.71	0.85
Fiziksel	7	291	2.34	0.94	0.41	-0.42	1.00	5.43	0.88
Tükenmişlik (Genel)	21	291	2.15	0.86	0.64	-2.28	1.00	4.81	0.91

Tablo 3'e göre, "Tükenmişlik Ölçeği" aritmetik ortalaması 2.15 ± 0.86 'dır. Ölçek puan ortalaması en düşük "Zihinsel" boyutta (2.04 ± 0.47), en yüksek "Fiziksel" boyuttadır (2.34 ± 0.94). Tükenmişlik ölçeği duygusal boyutundaki güvenilirlik değeri 0.87, zihinsel tükenmişlik boyutu 0.85, fiziksel tükenmişlik boyutu 0.88 ve tükenmişlik ölçeği genelinde bu değer 0.91'dir. Bu değer 0.70 üzerinde olması elde edilen verilerin güvenilir toplandığını gösterir (Anderson, 1988; Büyüköztürk, 2012; Peers, 1996).

Yarı yapılandırılmış görüşme formu: Araştırmada ayrıntılı bilgi elde etmek amacıyla görüşme tekniğinden faydalanılmıştır. Nicel verilerin analize tabi tutulması sonucunda elde edilen bulgulardan açıklanmaya ihtiyacı olan bölümler görüşme soruları ile ayrıntılı olarak

incelenmiştir. Görüşme yöntemi, nitel araştırmada temel veri toplama aracı olarak görülmektedir.

Verilerin Analizi

Araştırmada normallik düzeyleri belirlenmesi için çarpıklık ve basıklık değerleri dikkate alınmıştır. Ayrıca ölçme araçlarının sahip oldukları yapı geçerliği mevcut çalışma grubu üzerinden de benzer yapıyı sağlayıp sağlamadığını test etmek için Doğrulayıcı Faktör Analizi ile tespit edilme yöntemine gidilmiştir. Betimsel analiz, ANOVA, Pearson Korelasyon ile Çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırmanın nitel bölümüne yönelik ise içerik analizi yapılmıştır. Sosyal bilimler alanında yaygın olarak kullanılan bu teknik, bir veya birden fazla metin içindeki sözcük, karakter, tema, deyim, kavram veya cümlelerin varlıklarını ortaya çıkarmak ve sayısallaştırmak amacıyla kullanılması tercih edilmektedir (Seggie ve Bayyurt, 2017).

BULGULAR

Bu bölümünde istatistiksel analizler sonucunda ortaya çıkan değerler gösterilmiştir.

Tablo 4. Mesleki Haz Puan Ortalamasının Hakemlik Yılı Değişkeni İlişisine Yönelik ANOVA sonuçları

Hakemlik Yılı	1 (n=118)		2 (n=79)		3 (n=36)		4 (n=58)		F	p	AF
	Ort	Ss	Ort.	Ss	Ort.	Ss	Ort.	Ss			
Ölçek (Toplam)	4.22	0.70	4.33	0.70	4.36	0.57	4.19	0.69	0.802	0.49	-
P>.05, AF: Anlamli Farklilik, 1:1-3 yıl, 2:4-6 yıl, 3:7-9 yıl ve 4: 10 yıl ve üzeri											

Tablo 4’de katılımcıların Mesleki Haz Ölçeğinden aldıkları puanlar ile hakem yılları arasında yapılan korelasyon analizi sonucunda fark yoktur ($p<0.05$).

Tablo 5. Hakem Öz Yeterlik Ölçeği Puan Ortalamasının Hakemlik Yılı Değişkeni İlişisine Yönelik ANOVA sonuçları

Hakemlik Yılı	1 (n=118)		2 (n=79)		3 (n=36)		4 (n=58)		F	p	AF
	Ort.	Ss	Ort.	Ss	Ort.	Ss	Ort	Ss			
Fiziksel Yeterlik	4.56	0.56	4.72	0.41	4.66	0.53	4.56	0.55	1.972	0.11	-
Oyun Bilgisi	4.52	0.52	4.73	0.44	4.77	0.38	4.62	0.41	4.449	0.00	2*,3*-1
Karar Verme	4.28	0.66	4.51	0.50	4.64	0.46	4.54	0.46	5.771	0.00	2*,3*,4*-1
Baskı	4.55	0.67	4.79	0.49	4.85	0.35	4.82	0.35	5.688	0.00	2*,3*,4*-1
İletişim	4.69	0.45	4.72	0.42	4.72	0.47	4.87	0.25	2.570	0.05	-
Öz yeterlik	4.52	0.45	4.70	0.33	4.73	0.37	4.68	0.29	5.204	0.00	2*,3*,4*-1
P<.01** AF: Anlamli Farklilik, 1:1-3 yıl, 2:4-6 yıl, 3:7-9 yıl ve 4: 10 yıl ve üzeri											

Tablo 5’e göre; satranç hakemlerinin hakemlik yıllarına göre Öz Yeterlik Ölçeği ile ($F=5.204$, $p<0.05$) ile Oyun Bilgisi ($F=4.449$, $p<0.05$), Karar Verme ($F=5.771$, $p<0.05$) ve Baskı ($F=5.688$, $p<0.05$) alt boyutlarında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin, Fiziksel Yeterlik ($F=1.972$, $p>0.05$) ve İletişim ($F=2.570$, $p>0.05$) alt boyutlarında ise anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Yapılan analiz sonucunda; hakemlerin, hakemlik yıllarının artması ile oyun bilgisinde, karar verme durumlarında ve baskıya maruz kalmalarında artış meydana gelmektedir. Aynı durumda fiziksel yeterlik ve iletişim boyutlarında etkilenme olmadığı görülmüştür.

Tablo 6. Tükenmişlik Ölçeği Puan Ortalamasının Hakemlik Yılı Değişkeni İlişkinine Yönelik ANOVA sonucu

Hakemlik Derecesi	1 (n=118)		2 (n=79)		3 (n=36)		4 (n=58)		F	p	AF
	Ort.	Ss	Ort.	Ss	Ort.	Ss	Ort.	Ss			
Duygusal	2.19	1.06	1.99	0.98	2.09	0.96	1.99	0.98	0.800	0.49	-
Zihinsel	2.11	0.74	1.88	0.73	2.15	0.72	2.04	0.78	1.867	0.13	-
Fiziksel	2.43	1.00	2.19	0.89	2.36	0.84	2.34	0.96	1.024	0.38	-
Tükenmişlik (Genel)	2.24	0.90	2.02	0.82	2.20	0.80	2.12	0.86	1.110	0.34	-

P>.05, AF: Anlamlı Farklılık, 1:1-3 yıl, 2:4-6 yıl, 3:7-9 yıl ve 4: 10 yıl ve üzeri

Tablo 6'daki ANOVA sonuçlarına göre; hakemlerin hakemlik derecelerine göre "Tükenmişlik Ölçeği" (F=1.110, p>0.05) ile "Duygusal" (F=0.800, p>0.05), "Zihinsel" (F=1.867, p>0.05) ve "Fiziksel" (F=1.024, p>0.05) boyutlarında anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır. Diğer bir ifadeyle hakemlik derecesi arttıkça hakemlerin tükenmişlik seviyeleri benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Tablo 7. Mesleki Haz Ölçeği Puanlarının Katılımcıların Hakemlik Derecesine İlişkin ANOVA Sonuçları

Hakemlik Derecesi	1 (n=135)		2 (n=123)		3 (n=33)		F	p	AF
	Ort.	Ss	Ort.	Ss	Ort.	Ss			
Ölçek (Toplam)	4.23	0.72	4.24	0.68	4.45	0.48	2.89	0.24	-

P>.05, AF: Anlamlı Farklılık, 1: Aday Hakem, 2: İl Hakemi, 3: Ulusal Hakem- FA

Tablo 7'deki ANOVA sonuçlarına göre; hakemlerin, hakemlik derecelerine göre Mesleki Haz Ölçeği (F=2.89, p>0.05) arasında farklılık bulunmamaktadır.

Tablo 8. Hakem Öz Yeterlik Puanlarının Katılımcıların Hakemlik Derecesine Göre ANOVA Sonuçları

Hakemlik Derecesi	1 (n=135)		2 (n=123)		3 (n=33)		F	p	AF
	Ort.	Ss	Ort.	Ss	Ort.	Ss			
Fiziksel Yeterlik	4.56	0.56	4.65	0.47	4.70	0.52	1.532	0.21	-
Oyun Bilgisi	4.56	0.51	4.64	0.46	4.88	0.23	6.562	0.00	3*-1,2
Karar Verme	4.32	0.66	4.50	0.48	4.72	0.38	7.913	0.00	2*-1 / 3*-1,2
Baskı	4.59	0.64	4.78	0.46	4.89	0.26	6.243	0.00	2*-1 / 3*-1
İletişim	4.70	0.43	4.74	0.43	4.85	0.29	1.605	0.20	-
Öz yeterlik (Genel)	4.55	0.43	4.66	0.35	4.81	0.21	7.317	0.00	2*-1 / 3*-1,2

P<.01**; p<.05*, AF: Anlamlı Farklılık, 1: Aday Hakem, 2: İl Hakemi, 3: Ulusal Hakem- FA

Tablo 8'deki ANOVA sonuçlarına göre; hakemlerin, hakemlik derecelerine göre Hakem Öz Yeterlik Ölçeği (F=7.317, p<0.05) ile Oyun Bilgisi (F=6.562, p<0.05), Karar Verme (F=7.913, p<0.05), Baskı (F=6.243, p<0.05) boyutlarında farklılık olduğu belirlenmiştir. Fiziksel Yeterlik (F=1.532, p>0.05) ve İletişim (F=1.605, p>0.05) boyutlarında farklılık görülmemiştir. İl Hakemlerinin "Öz Yeterlik Ölçeği"nden aldıkları toplam puanlar ile alt boyutlardan "Karar Verme" de aldıkları puanların, Aday Hakemlerini toplam puanlarından yüksek olduğu, aynı zamanda Ulusal Hakemlerin-FA toplam ölçekten aldıkları puanlarında İl Hakemlerinin ve Aday Hakemlerin toplam puanlarından yüksek olduğu görülmüştür. Diğer yandan hakemlerin, ölçeğin alt boyutlarından olan "Oyun Bilgisi"nden aldıkları puanlar doğrultusunda Ulusal Hakem-FA puanlarının Aday Hakem ve İl Hakemi puanlarından yüksek olduğu, Baskı alt boyutunda ise alınan puanların, İl Hakemlerinin Aday Hakemlerden, Ulusal Hakem-FA de Aday Hakemlerden yüksek olduğu görülmüştür. Fiziksel Yeterlik ve İletişim alt boyutundan alınan puanlarda ise anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Bu doğrultuda başka bir ifadeyle, Ulusal Hakem-FA hakemlerinin Öz Yeterliliği Aday ve İl Hakemlerinden daha yüksektir. İl Hakemlerinin de Aday Hakemlerden daha yüksek Öz Yeterliliğe sahip olduğu görülmüştür. Analiz sonuçlarında Oyun Bilgisi alt boyutunda Ulusal Hakem-FA hakemlerinin

diğer hakem gruplarından daha yüksek bilgiye sahip olduğu, Karar Verme alt boyutunda İl Hakeminin Aday Hakemlere göre karar vermede daha öz güvenli olduğu, Baskı alt boyunda ise Ulusal Hakem-FA hakemlerinin diğer hakem gruplarından daha çok baskıya kaldığı saptanmıştır.

Tablo 9. Tükenmişlik Ölçeği Puanlarının Katılımcıların Hakemlik Derecesine Göre ANOVA Sonuçları

Hakemlik Derecesi	1 (n=135)		2 (n=123)		3 (n=33)		F	p	AF
	Ort.	Ss	Ort.	Ss	Ort.	Ss			
Duygusal	2.13	1.06	2.05	0.97	2.00	0.96	0.350	0.70	-
Zihinsel	2.07	0.75	2.01	0.74	2.07	0.75	0.232	0.79	-
Fiziksel	2.38	1.01	2.28	0.87	2.41	0.96	0.449	0.63	-
Tükenmişlik (Genel)	2.19	0.91	2.11	0.82	2.16	0.84	0.290	0.74	-

p>.05, AF: Anlamlı Farklılık, 1: Aday Hakem, 2: İl Hakemi, 3: Ulusal Hakem- FA

Tablo 9'a göre; hakemlik derecelerine göre "Tükenmişlik Ölçeği" (F=0.290, p>0.05) ile Duygusal (F=0.350, p>0.05), Zihinsel (F=0.232, p>0.05) ve Fiziksel (F=0.449, p>0.05) boyutları arasında anlamlı farklılık yoktur. Yapılan analizler sonucunda hakemlik derecesi aday hakem, il hakemi veya ulusal hakem-uluslararası hakem olarak değişmesi durumunda, hakemlerin tükenmişlikleri anlamlı olarak farklılık göstermemiştir.

Tablo 10. Mesleki Haz Hakem Öz Yeterliği ve Tükenmişlik Arasındaki İlişkiye Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Sonucu

	Mesleki Haz	Fiziksel Yeterlik	Oyun Bilgisi	Karar Verme	Baskı	İletişim	Öz Yeterlik	Duygusal	Fiziksel	Zihinsel	Tükenmişlik
Mesleki Haz	1										
Fiziksel Yeterlik	0,30	1									
Oyun Bilgisi	0,33	0,48	1								
Karar Verme	0,28	0,50	0,62	1							
Baskı	0,24	0,38	0,45	0,56	1						
İletişim	0,36	0,43	0,48	0,48	0,44	1					
Öz Yeterlik	0,39	0,73	0,78	0,84	0,76	0,71	1				
Duygusal	-0,43	-0,33	-0,34	-0,36	-0,38	-0,32	-0,45	1			
Fiziksel	-0,51	-0,32	-0,33	-0,32	-0,35	-0,33	-0,43	0,86	1		
Zihinsel	-0,45	-0,39	-0,33	-0,36	-0,34	-0,31	-0,45	0,90	0,83	1	
Tükenmişlik	-0,48	-0,36	-0,35	-0,36	-0,37	-0,33	-0,47	0,98	0,93	0,96	1

p<.001**

Tablo 10 da satranç hakemlerinin mesleki haz puanı ile öz yeterlik ölçeği alt boyutları olan fiziksel yeterlik (r=0,30; p<0.01), oyun bilgisi (r=0,33), karar verme (r=0,28), baskı (r=0,24) ve iletişim (r=0,36) boyutları arasında pozitif yönlü düşük düzeyde ilişki vardır. Mesleki haz puan ortalaması ile öz yeterlik ölçeğinin geneli (r=0,39) arasında da pozitif yönlü düşük düzeyde ilişki saptanmıştır. Başka bir ifadeyle satranç hakemlerinin mesleki haz puan ortalaması arttıkça hakem öz yeterlik ölçeği puan ortalaması da artmaktadır. Mesleki haz puan ortalaması ile tükenmişlik ölçeği genel puan ortalaması (r=-0,48) arasında negatif yönlü orta düzeyde anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Tükenmişlik ölçeğinin "Duygusal tükenmişlik" (r=-0,43), "Fiziksel tükenmişlik" (r=-0,51) ve "Zihinsel tükenmişlik" ile mesleki haz puan ortalaması arasında negatif orta seviyede ilişki saptanmıştır. Başka bir ifadeyle satranç hakemlerinin mesleki haz düzeyleri arttıkça tükenmişlik düzeylerinde azalma meydana gelmektedir. "Duygusal tükenmişlik" ile hakem öz yeterlik ölçeğinin alt boyutları olan "Fiziksel yeterlik" (r= -0,33), "Oyun bilgisi" (r= -0,34), "Karar verme" (r= -0,36), "Baskı" (r= -0,38) ve "İletişim" (r= -0,32) arasında negatif düşük seviyede ilişki bulunmaktadır. "Fiziksel tükenmişlik" ile hakem öz yeterlik ölçeğinin alt boyutları olan "Fiziksel yeterlik" (r= -0,32),

“Oyun bilgisi” ($r = -0,33$), “Karar verme” ($r = -0,32$), “Baskı” ($r = -0,35$) ve “İletişim” ($r = -0,33$) boyutları arasında negatif yönlü düşük düzeyde anlamlı ilişki bulunmaktadır. “Zihinsel tükenmişlik” ile hakem öz yeterlik ölçeğinin alt boyutları olan “ Fiziksel yeterlik” ($r = -0,39$), “Oyun bilgisi” ($r = -0,33$), “Karar verme” ($r = -0,36$), “Baskı” ($r = -0,34$) ve “İletişim” ($r = -0,31$) boyutları arasında negatif yönlü düşük düzeyde anlamlı ilişki bulunmaktadır.

Tablo 11. Tükenmişliğin Yordanmasına İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonucu

Değişken	Standardize Edilmemiş		Standardize Edilmiş	t	p
	Katsayılar		Katsayılar		
	B	Std. Hata	B		
Sabit	7,40	0,50		14,78	0,00*
Mesleki Haz	-0,45	0,07	-0,36	-6,80	0,00*
Hakem Öz yeterliği	-0,72	0,12	-0,33	-6,21	0,00
R = 0,57					
R ² = 0,32					
F _(2,290) = 69,365					
p = 0.00					

**p<0.01 Bağımlı değişken: Tükenmişlik; Bağımsız değişkenler: Hakem Öz Yeterlik ile Mesleki Haz

Tablo 11’de satranç hakemlerinin hakem öz yeterlik ve mesleki haz ölçeklerinden aldıkları puan ortalamasının, hakemlerin tükenmişlikleri üzerindeki etkisi için analiz yapılmıştır. Bağımlı değişken olarak tükenmişlik alınmıştır. Mesleki haz ve hakem öz yeterliği bağımsız değişkenler olarak belirlenmiştir. Mesleki haz ile hakem öz yeterliği değişkenleri birlikte, satranç hakemlerinin tükenmişliğiyle anlamlı ilişkiye sahiptir ($R=0,57$; $R^2 = 0,32$, $p<0.01$). Bu bağlamda satranç hakemlerinin mesleki haz ve hakem öz yeterlik puanlarının artması sonucunda tükenmişlik puanlarının azalacağı diğer yönden mesleki haz ile öz yeterlik puanlarının düşmesiyle de tükenmişlik puanlarının artacağı saptanmıştır. Diğer bir ifadeyle satranç hakemlerinin öz yeterlikleri ile mesleki hazları arasında pozitif ilişki, bu iki boyutun diğer alt boyut olan tükenmişlik ile ise negatif bir ilişki içinde olduğu saptanmıştır.

Nitel Bulgular

Tablo 12. Satranç Hakemliğinin Olumlu ve Olumsuz Yansımaları

Kategoriler	Alt Kategori	Kodlar	Frekans	Katılımcı Görüşü
Olumlu Yansıma	Kişiliğe etkisi	Sabırlı olma	f(3)	“ Tarafsızlık, düzen, sabır, dikkat ve soğukkanlılık gerektiren bir iş olduğu için hakemlik yaparken bu becerileri ediniyor ve günlük hayatımda da pek çok durumda kullanıyorum” (K4).
		Yaratıcı düşünme	f(2)	
		Disiplinli olma	f(3)	
		Mutlu bir birey olma	f(2)	
		Adaletli olma	f(1)	
		Toplam	f(11)	
	Sosyalleşmeye etkisi	Arkadaşlık kurma	f(5)	“Yeni ortamlar yeni dostluklar kurmak en büyük artılarıdır” (K2).
		Yeni ortamlar	f(4)	
		İletişim becerisi	f(2)	
	Yönetimsel etki	Grup çalışması becerisi	f(1)	“Olumlu sabırlı kişilik oluşmasına yardımcı oldu, mental rahatlık veriyor, yaratıcı düşünme, grup çalışması, organizasyonu sağlama konularında kendimi geliştirmemi sağladı” (K1).
		Liderlik gelişimi	f(1)	
Organizasyon bilgisi kazanımı		f(1)		
Toplam		f(3)		
Olumsuz Yansıma	Psikolojik gelişime etkisi	Yorgunluk	f(5)	“Adaletsizliklerin satranç camiasında da var olduğunu ne yazık ki üzülerek gördüm. (İlkeli satranç büyüklerimiz hariç)” (K8).
		Tükenmişlik	f(2)	
		Sıkılganlık	f(1)	
		Toplam	f(8)	
	Yönetimsel sorunlar	Adaletsizlik	f(2)	
		Tutarsızlık	f(1)	
		Toplam	f(3)	

Olumlu yansımalar kategorisinde “Kişiliğe etki” f(11) ve “Sosyalleşmeye etki” f(11) alt kategorileri en yüksek frekansa sahiptir. Bunları “Yönetimsel etki” f(3) kategorisi izlemektedir. Kişiliğe etkisi alt kategorisinde “sabırlı olma” f(3), “Disiplinli olma” f(3), “Yaratıcı düşünme” f(2), “Mutlu bir birey olma” f(2) ve “Adaletli olma” f(1) kodları yer almaktadır. Sosyalleşmeye etkisi alt kategorisinde “Arkadaşlık kurma” f(5), “Yeni ortamlar” f(4) ve “İletişim becerisi” f(2) kodları bulunmaktadır. Yönetimsel etki alt kategorisinde “Grup çalışması becerisi” f(1), “Liderlik gelişimi” f(1) ve “Organizasyon bilgisi kazanımı” f(1) yer almaktadır.

Satranç hakemliğinin katılımcılara olumsuz yansımaları kategorisinde “Psikolojik gelişime etkisi” f(8) ve “Yönetimsel sorunlar” f(3) alt kategorileri bulunmaktadır. Psikolojik gelişime etkisi alt kategorisinde “Yorgunluk” f(5), “Tükenmişlik” f(2) ve “Sıkılganlık” f(1) kodları yer almaktadır. Yönetimsel sorunlar kategorisi ise “Adaletsizlik” f(2) ve “Tutarsızlık” f(1) kodlarını içermektedir.

Tablo 13. Satranç Hakemlerinin Sahip Olması Gereken Özellikler ve Katılımcılardaki Durum

Kategoriler	Kodlar	Frekans	Katılımcı Görüşü
Kişisel Yeterlik	Sabırlı olma	f(4)	“Satranç hakemleri kurallara tam anlamıyla hakim olmalıdır. Bu sahadaki işlerini büyük ölçüde kolaylaştırır. Ayrıca empati yapabilmeli ve sporcu ve diğer üçüncü kişiler ile iyi ilişkiler içinde olmalı iletişimi kuvvetli olmalıdır. Büyük çoğunluğuna sahip olduğumu düşünüyorum” (K4).
	İletişim becerisi	f(4)	
	Özverili olma	f(2)	
	Çalışkan olma	f(2)	
	Pratik düşünme	f(2)	
	Özgüven sahibi	f(2)	
	Sakinlik	f(2)	
	Toplam	f(18)	
Bilişsel Yeterlik	Kural bilgisi	f(5)	“Sabırlı, özverili, çalışkan olmalı, yaratıcı ve problem çözme becerisi yüksek olmalı. Farkındalığı yüksek olmalı. Sporcu psikolojisini bilmeli. Empati yapabilmeli. Mental sağlığı yerinde olmalı, sinirli olmamalı. Dürüst ve adaletli olmalı. Takım çalışmasına uyumlu olmalı” (K1).
	Oyun bilgisi	f(2)	
	Problem çözebilme	f(2)	
	Pratik düşünme	f(2)	
	Yaratıcı düşünme	f(1)	
	Toplam	f(12)	
Ahlaki Yeterlik	Dürüst ve adaletli	f(5)	“Satranç hakemleri kurallara tam anlamıyla hakim olmalıdır. Bu sahadaki işlerini büyük ölçüde kolaylaştırır. Ayrıca empati yapabilmeli ve sporcu ve diğer üçüncü kişiler ile iyi ilişkiler içinde olmalı iletişimi kuvvetli olmalıdır” (K2).
	Empati kurabilme	f(2)	
	Toplam	f(7)	
Psikolojik Yeterlik	Sporcu psikolojisine hakim olma	f(1)	“...Sporcu psikolojisini bilmeli” (K1).
	Toplam	f(1)	
Katılımcıların bu özelliklere sahip olma durumu	Sahip	f(5)	“Oyun bilgim çok iyi değil ama bunun içinde sık sık kuralları okuyorum. Diğer yönlerimin kuvvetli olduğunu düşünüyorum” (K3)
	Orta düzeyde sahip	f(4)	
	Toplam	f(9)	

Hakemlerin sahip olması gereken özellikler kişisel yeterliklere f(18) yer verilmiştir. Bu yeterlikler sabırlı olma, iletişim becerisi, özverili olma, çalışkan olma, pratik düşünme, özgüven sahibi ve sakinlik olarak belirlenmiştir. Bunun yanında bilişsel yeterlik f(12) ikinci sıradadır. Kural bilgisi, oyun bilgisi, problem çözebilme, pratik düşünme ve yaratıcı düşünme bilişsel yeterliliğin kodları olarak belirlenmiştir. Ahlaki yeterlik f(7) ise dürüst ve adaletli ile empati kurabilme olarak kodlanmıştır. Diğer bir kategori psikolojik yeterlik f(1) sporcu psikolojisine hakim olma olarak belirlenmiştir. Görüşmeye katılan hakemlerin bu özelliklere sahip olma durumu sorulduğunda sahip olanlar f(5), orta düzeyde sahip olanlar f(4) olarak belirlenmiştir.

Tablo 14. Satranç Hakemliği Fiziksel Yeterlik Durumu ve Geliştirme Stratejileri

Kategoriler	Kodlar	Frekans	Katılımcı Görüşü
-------------	--------	---------	------------------

Fiziksel yeterlik durumu	Yeterli	f(5)	“Yeterli olduğumu düşünüyorum bundan uzun zamandır salonlardayım ve aksi durum olmadığı sürece olacağım” (K6)
	Kısmen yeterli	f(4)	
	Toplam	f(9)	
Geliştirme stratejileri	Dengeli beslenme	f(5)	“Birçok spor ile ilgileniyorum ve düzenli spor yapıyorum...” (3). “...Yeterli beslendiğime ve uykumu aldığımdan emin olmaya çalışıyorum” (K4).
	Spor yapma	f(4)	
	Dinlenme	f(4)	
	Toplam	f(13)	

Satranç hakemlerinin fiziksel yeterlilik durumu kısmen f(5) ve kısmen yeterli f(4) olarak belirlenmiştir. Yetersiz seçeneğinin olmaması durumu ise hakemlerin bu duruma geldiği zaman hakemliği bıraktıkları tespit edilmiştir. Bakıldığı zaman fiziksel yeterliliği düşük olanların yaşları yüksek olduğu saptanmıştır. “Orta. Çok genç değiliz. Ama görev esnasında bu yeterliliğimizi dengeli kullanmak gerekir...” (K8). K8 görüşünde verdiği cevap bu savı destekler nitelikte olduğu saptanmıştır. K9 görüşü aşağıda verilmiştir ve savı destekler nitelikte olduğu saptanmıştır. “...Yeterli görüyorum şimdilik. Sadece yaş ilerledikçe uzun süre ayakta durmak sorun oluyor bazen” (K9).

Geliştirme Stratejileri, fiziksel yeterliliği geliştirmek için hakemler dikkat çekecek şekilde dengeli beslendiğini dile getirmiş f(5) bunun yanında hakemlerin, spor yapma (f(4) ve dinlenme f(4) stratejileri ile fiziksel yeterliliğini sağladığı ortaya konmuştur. Hakemler konuşmalarında sık sık fiziksel olarak yorulduklarını dile getirmiş bu süranter durumundan kurtulmak için de turnuva esnasında kısa dinlenmelere önem verdiklerini dile getirmişler. K9 bu konudaki görüşü şu şekildedir. “Beslenmeye, uykuya dikkat ediyorum. Turnuva esnasında ise bazen yerimizi gençlere bırakıyoruz ve biz arada dinleniyoruz” (K9). Bu görüşü destekler nitelikte K3 ise, “Bunun için ekstra bir şey yapmıyorum. Ben zaten sporun içinden geliyorum. Spor yapıyorum. Ama turnuvada çok yorulunca diğer hakemler ile nöbetleşe salonda durabiliyoruz. Arada dinlenebiliyoruz zaten” (K3).

Tablo 15. Satranç Hakemliğinin Katılımcıların Duygusal Durumları Üzerindeki Etkisi

Kategoriler	Kodlar	Frekans	Katılımcı Görüşü
İç faktörler	İş bölümü eksikliği	f(2)	“Baskı çok olduğu zamanlarda duygusal olarak tükenmişlik oluyorum. Bazen de turnuvanın yükü bana kaldığı zaman tükenmiş hissediyorum” (K3).
	Sorumluluk	f(3)	
	Baskı	f(2)	
	Mutluluk	f(3)	
	Toplam	f(10)	
Dış faktörler	Hakem kurulları	f(1)	“Merkez hakem kurulunun tamamen özerk olması gerektiğini düşünüyorum. Ancak günümüzde dışardan gelen baskıları göğüsleyememeleri benim gibi birçok hakemi duygusal açıdan olumsuz etkilemektedir” (K2).
	Yönetim	f(2)	
	Toplam	f(3)	
Zihinsel süreç	Pratik düşünme	f(8)	“Zihinsel olarak olumlu yönleri ağır basar. Analitik düşünme olaylara geniş bakabilmek. Sürekli konsantr halinde olduğumuzdan zihinsel olarak yorulabiliyoruz. Ama genel anlamda zihinsel olarak tükenmiş olmuyorum” (K7).
	Problem çözme	f(6)	
	Odaklanma	f(7)	
	Çözüm bulma	f(3)	
	Toplam	f(24)	

Satranç hakemlerinin, hakemliğin duygusal durumu üzerindeki etkisi iki ana başlık altında incelenmiştir. İç faktörler f(10) ve dış faktörler f(3). Satranç hakemlerinin hakemlik mesleği duygusal durumları üzerindeki etkileri incelendiğinde mutluluk f(3) dikkat çekmiştir. Hakemler mesleğe severek ilgi duyarak başladığı için hakemliğin duygusal olarak mutlu ettiği saptanmıştır. K6 görüşünde “Mutlu oluyorum ve görevimi yaparken duygusal olarak sorun yaşamadım” şeklinde açıklama yapmış, K8 de “...Satrancın içinde olmak beni mutlu ediyor” ifadelerini kullanmıştır. Bunun yanında sorumluluk f(3) yükünün bazı turnuvalarda fazla olması katılımcıların duygusal olarak tükenmelerine etki etmektedir. İş yükünün f(2)

sorumluluğa bağlı olarak arttığı da şu ifadeler ile saptanmıştır. “Görev paylaşımı yapılmadığı zaman tüm sorumlulukların bazen üstümde olması beni tükenmiş hissettiriyor” (K1). Bunlara bağlı olarak hakemlerde baskı f(2) oluşmaktadır. K3 görüşleri aşağıda verilmiştir. Satranç hakemlerinin duygusal durumlarının incelenmesinde dış faktörler iki başlıkta bölünmüştür. Hakem kurulları f(1) ve yönetim f(2). Duygusal tükenmeye yol açan bu faktörlere K2 ve K3 görüşleri şu şekildedir. “Merkez hakem kurulunun tamamen özerk olması gerektiğini düşünüyorum. Ancak günümüzde dışardan gelen baskıları göğüsleyememeleri benim gibi birçok hakemi duygusal açıdan olumsuz etkilemektedir” (K2), ‘...Yönetimlerde tanınan ayrıcalıklar, usulsüzlükler, liyakat eksikliği bunlar yerel yönetimlerde de olmaktadır federasyon bazlı da olmaktadır, bunlardan çok etkileniyorum...” (K3).

Zihinsel Süreç yönünden hakemliğin zihinsel süreç üzerindeki etkisi hakemlere sorulduğunda pratik-analitik düşünme f(8) neredeyse bütün katılımcılar sözlerinde değinmiştir. Bunun yanında odaklanma f(7) konusunda hakemliğin zihinsel katkıları arasında olduğu saptanmıştır. Ardından hakemlik problem çözme f(6)becerisine de etki ettiği buna bağlı olarak çözüm bulmayı f(3) da geliştirdiği belirlenmiştir. Hakemlerin bazen uzun turnuvalarda bu katkıların tükenmişliğe yol açtığını uzun süre odaklanmak psikolojik olarak yordüğünü belirtmiştir. Aşağıda K3, K6 ve K9 görüşlerine yer verilmiştir. “Hakemlik zihinsel olarak bana çabuk karar vermeyi problemleri çözmeyi ve farklı yöntemler ile çözüm bulmayı öğretti diyebilirim. İletişim becerimi de artırdı. Tabi uzun soluklu turnuvalarda hem fiziksel hem de zihinsel olarak tükeniyoruz hatta bazen kurallar birbirine karışıyor. Bazen masa başında emin olduğumuz bir konuda donup kalmamızı neden oluyor. Bunlar genellikle günün sonunda olan durumlardır”(K3).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Satranç hakemlerinin mesleki haz düzeylerinin belirlenmesinin amaçlandığı çalışmada; araştırmanın birinci alt problemi kapsamında hakemlerin mesleki haz düzeyleri incelenmiştir. Hakemlerin mesleki haz ölçeğinden aldıkları puanların ortalama ve standart sapma değeri sırasıyla 4.26 ± 0.68 'dir. Ölçeğin tüm boyutlarından elde edilen puan aralığına bakıldığında 1.29 ile 5 puan arasında olduğu saptanmış, ortalama değer ise 3 olduğu analizler sonucunda saptanmıştır. Bakıldığında ortalama değer, genel puanların üzerinde olduğu görülmüştür. Bu bulgu sonucunda hakemlerin mesleki haz düzeylerinin yüksek seviyede olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir. Nitel kısımda ise hakemlerin mesleki hazlarını ölçmeye yönelik sorulara verdikleri cevaplarla yapılan analizler sonucunun nicel kısmı destekler nitelikte olduğu saptanmıştır. Detaylı araştırmalar sonunda kişiler satranç hakemliğine başlarken kendi istekleriyle, ilgili oldukları için veya aile-arkadaş tavsiyesiyle bu alana yönelmiştir. İstemedikleri zaman görev almamış, ya da ilgileri azaldığı zaman hakemlik yapmadığı veya bıraktığı ortaya çıkmıştır. Aktif olan hakemlerin satrancın içinde olduğu tutkusunu kaybetmediği de saptanmış, bununda hakemlerin haz düzeyinin yüksek olmasını açıklar nitelikte olduğu saptanmıştır.

Satranç hakemlerinin öz yeterlik düzeylerinin belirlenmesinin amaçlandığı araştırmada; çalışmanın birinci alt problemi kapsamında hakemlerin sahip olduğu öz yeterlik düzeyleri incelenmiştir. Katılımcıların hakem öz yeterlik durumlarına yönelik ölçekten aldıkları toplam puanlar ve boyutlarının puan ortalamasının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ortalama değer 3 olduğuna göre ölçeğin tümü ve boyutları ortalama değer üzerinde olduğu saptanmıştır. Bu bulgu satranç hakemlerinin öz yeterlik düzeylerinin yüksek seviyeye yakın olduğunu şeklinde yorumlanabilir. Ceylan ve ark., (2020), futbol hakemlerinin öz yeterliklerini inceledikleri çalışmada da hakemlerin öz yeterlik düzeylerinin ortalama üzerinde olduğu sonucuna

ulaşmıştır. Dereceli, Ünlü ve Erbaş'ın (2019) futbol hakemlerinin fiziksel yeterlilik, oyun bilgisi, iletişim, karar verme ve baskıyla başa çıkma yeterliklerinin yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Ragbi hakemlerinin öz yeterliklerinin incelendiği bir çalışmada da hakemlerin öz yeterliklerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir (Nazarudin ve ark., 2014). Yeterlik düzeyinin yüksek olması önemli karar verme sorumluluğu içeren hakemler açısından başarılması gereken bir görev olarak algılandığından, gerekli hazırlıkları sahip olmalarının kaçınılmaz olduğu söylenebilir. Bu sorumlulukların üstesinden gelip, doğru kararlar verme hakemin başarılı olmasına ve kaygısının azalmasına fırsat sağlayabilmektedir.

Hakemlerin tükenmişlik ölçeği ve alt boyutlarından aldıkları puanlar incelendiğinde, çarpıklık ve basıklık değerleri sonucunda normal dağılım gösterdiği saptanmıştır. Tükenmişlik ölçeği ve boyutlarından elde edilen puanların ortalama seviyenin altında olduğu belirlenmiştir. Tükenmişlik boyutları puan değerleri 1 ile 4.81 aralığında ve ortalamanın 2 üstünde olması hakemlerin tükenmişlik yaşamadığını ama sınırdaki olduğu anlamına gelmektedir. Hakemlerin cinsiyet değişkenine göre tükenmişliklerinde farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Ölçeğin geneli ve boyutları cinsiyete göre farklılaşmamaktadır. Yapılan nitel analizler sonucunda hakemler genel olarak tükenmişlik hissetmemektedir. Görüşmelerde hakemliği bırakmayı düşünen "bazı zamanlar hariç" düşünmemektedir. Bazı zamanlar, bazı konularda bazı değişkenlere yönelik hakemler tükenmişlik yaşayabilmektedir. Uzun soluklu turnuvalara bağlı olarak yaşı yüksek olan hakemler fiziksel anlamda tükenmişlik hissetmektedir. "Evet, yaşımla itibarıyla bırakmayı düşünüyorum. Son zamanlarda bunu daha çok düşünmeye başladım. Hatta bazen arkadaşlarımı kırmamak için turnuvalara katılıyorum. Beni aralarında görmek için çağırıyorlar memnunum lakin bu yaşlar için oldukça yorucu olmaya başladı" K9. Bunun yanında hakemler ücretler konusunda sorunların olduğunu verilen emeğin karşılığını alamadığını ve ücretlerin turnuvanın bitimine binaen geç yattığını sıkça belirtmiş buda hakemleri psikolojik olarak etkilemektedir. K1 "...hakem ücretlerinin düşük olması" ve K7 "...Karşılığında maddi olarak düşük ücret almamız emeğimizin karşılığını alamadığımızı düşünüyorum" sözleri hakemlerin ücretler konusunda tükenmişlik yaşadığını ispatlar niteliktedir. Literatürde bakıldığı zaman farklı branş hakemleri üzerinde çalışmalar yapılmış elde edilen bulgular birbirini destekler nitelikte olduğu saptanmıştır. Ekmekçi ve ark. (2020) yaptığı araştırmada yüzme hakemleri üzerinde olmuş bulgularında hakemlerin tükenmişlik düzeylerinin düşük olduğunu belirtmiştir. Diğer bir araştırmada ise hokey hakemleri üzerine yapılmış olup hakemlerin mesleki tükenmişlikleri cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark görülmemiştir (Yıldırım ve ark., 2018). Da Gama vd. (2018) Amatör ligdeki hakemlik süresi ile tükenmişlik envanteri puanları arasında pozitif yönlü orta düzeyde anlamlı ilişki olduğunu saptamıştır. Araştırma sonucunda amatör ligde görev yapan futbol hakemlerinin profesyonel ligde görev yapan hakemlerden daha yüksek tükenmişlik yaşadıklarını göstermiştir. Genel olarak daha iyi performans sergilemede psikolojik değişkenler üzerinde çalışmanın önemli olduğu, hakem sağlığını etkileyen tükenmişlik ve/veya bitkinlik sendromunu ortadan kaldırarak etkili duygu yönetimi sağlamak için eğitim programlarının teşvik edilmesinin gerekliliği ortaya konulmuştur (Estrada ve ark., 2022).

Satranç hakemlerinin mesleki haz ölçeği puanlarının ortalaması ile satranç hakemliği dereceleri arasındaki ilişkinin incelenmesini amaçlandığı beşinci alt probleme yönelik yapılan incelemeler sonucunda; hakemlerin, hakemlik derecelerine göre mesleki haz ölçeğinden alınan puanların anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir. Hakemlik derecesi (aday, il, ulusal-fa) değişkeni hakemlerin mesleki hazzına yönelik bir etkisinin bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Bu durum nitel bölümde de ortaya konmuştur. Hakemlerin görüşme sorularına verdikleri cevaplar benzer nitelikte olup hakemlik derecesi olarak anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Ulusal- FA hakemler satrancı öz veri ve sabır ile yaparken buna eş aday

hakemlerde aynı duygulara sahip olduğu saptanmıştır. Katılımcılar hakemliğin olumlu yansımalarını tüm derecelerde kişilik üzerinde ve sosyalleşme yönünden katkı sağladığını belirtmiştir. Literatürde yapılan çalışmada güreş hakemlerinin mesleki haz ve örgütsel özdeşleşme düzeyleri araştırılmıştır. Araştırma sonucunda hangi meslek grubuna dahil oldukları, medeni halleri, hakemlik seviyeleri veya kategorileri, sezon içerisinde aktif görev aldıkları maçlar değişkenlerine yönelik yapılan istatistiksel sonuçlarda anlamlı düzeyde farklılık görülmediği ortaya konulmuştur (Küçükbiş ve Gül, 2006). Karaçam ve Pulur (2018) yaptığı çalışma futbol ve basketbol hakemlerinin mesleki hazzın branş ve klasmana göre farklılaşmadığı, araştırma sonuçlarının birbirini desteklediği görülmüştür. Josephson ve Vingard (2007) yapmış olduğu çalışmada elde edilen veriler sonucunda bireylere sosyal olanaklar ve destekler sağlanması, gerektiğinde sağlıkları ile ilgili izinleri kullanabilmesi konusunda onlara imkân sağlanması çalışanların mesleki haz oranı üstünde pozitif etkisinin olduğu saptanmıştır. Hall ve ark. (2009) çalışmasında elde ettikleri verilen doğrultusunda mesleki haz düzeyi en düşük olan çalışma grubu işçiler olmuştur. Profesyonel meslek gruplarından olan doktorlar, öğretmenler gibi çalışanlar en yüksek haz seviyesinde olduğunu belirtmiştir.

Hakem derecesine göre satranç hakemlerinin hakem öz yeterlik ölçeği puanları incelendiğinde, ölçeğin alt boyutlarından olan fiziksel yeterlik ve iletişim konularında anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı saptanmış, ölçekten alınan toplam puan ile oyun bilgisi, karar verme ve baskı alt boyutlarında anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmüştür. Hakem öz yeterlik ölçeğinden alınan toplam puanlar ile karar verme alt boyutunda alınan puanlar detaylı incelendiğinde aday hakemlerin puanları il hakemlerin puanlarından düşük çıkmıştır. Bunun yanında Ulusal Hakemlerin-FA toplam ölçekten aldıkları puanlarında İl Hakemlerinin ve Aday Hakemlerin toplam puanlarından yüksek olduğu görülmüştür. Ölçeğin alt boyutlarından olan oyun bilgisi konusunda da Ulusal Hakem-FA puanlarının Aday Hakem ve İl Hakemi puanlarından yüksek olduğu saptanmıştır. Baskı alt boyutuna bakıldığında ölçek puanlarının, İl Hakemlerinin Aday Hakemlerden, Ulusal Hakem-FA de Aday Hakemlerden yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulgular nitel kısımda irdelenmiş hakemlerin hakemlik dereceleri yıllara göre değiştiği saptanmış almayan hakemlerin kıdem atlayamadığı bunun yanında yılların hakemlere deneyim kattığı, çıktıkları turnuva sayısının ve maç sayısının fazla olması oyun bilgisine olumlu katkı sağladığı saptanmıştır. Karar vermede oyun bilgisi kıdemli hakemlerde yüksek olduğu için kurallara hâkim ve karar verirken kendine güveni yüksek baskı altında kalmadığı saptanmış alt kademe hakemlere oranla puanları yüksek çıkmıştır. Karacam (2018) çalışmasında basketbol hakemlerinin mesleki haz düzeyleri ile zaman içinde görev aldıkları maçlardan elde ettikleri puanlar arasında ne tür ilişkinin olduğu incelenmiş, çalışmanın çıktılarında katılımcı hakemlerin kıdem dereceleri, görev aldıkları maç sayıları ve yaşları değişkenleri yönünden mesleki haz düzeylerinde pozitif yönde anlam derecesi yüksek ilişkiye rastlanmıştır. Yapılan çalışma bu çalışmayı destekler nitelikte olmuştur.

Satranç hakemlerinin öz yeterlik ölçeğinden aldıkları puan ortalamaları ile hakemlik yılı değişkeni arasındaki ilişki incelendiğinde, katılımcıların ölçeğin alt boyutundan olan fiziksel yeterlik ve iletişimde fark görülmemiştir ($p>0.05$). Hakem öz yeterlik ölçeği geneli ile alt boyutlarından oyun bilgisi, karar verme ve baskıda pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. Bulguların sonucunda hakemliğin yılı arttığı zaman hakem öz yeterliğinde arttığı ispatlanmıştır. Hakemlik yılının artması ölçeğin fiziksel yeterlik alt boyutunda puan bazında etki etmemektedir. Nitel analizler sonucunda hakemler katıldıkları yerel ve ulusal organizasyonların sonucunda elde ettikleri deneyim sayesinde öz yeterlikleri yüksektir. Aday hakemler karar verirken kurallara tam hakim olmaması ve baskı altında kalması kıdemli hakemlerin ise uzun süre hakemlik yapması ve bu baskı ve olumsuzluklar ile baş etme

yöntemlerini çözmesi öz yeterlikleri üzerinde olumlu etkileri olmaktadır. Hakemlik yılının öz yeterliğe etkisi K3 şöyle açıklamıştır. *“Kural bilgim yetersiz kaldığı durumlarda ya da kurallar dışı bir olay gerçekleştiğinde karar vermekte zorlanıyorum. Üst düzey turnuvalarda karar verirken profesyonel sporcular da karar vermemizi etkileyebilmektedir. İlk aklıma gelen bir antrenörün (bu antrenör turnuvada sporcu olarak yarıştı) maçına bakarken kural dışı hamle yaptığını gördüğüm halde bu hatayı yapamaz diye düşündüm belki de ben hatalıyım dedim rakip de fark etmediği için oyuna hiç karışmadım. Daha sonra bu fark edildi ve oyun başhakem tarafından analiz edildi. Hata ortaya çıktı oyun oradan tekrar oynatıldı”*. Literatürdeki çalışmalara bakıldığı zaman, Adıgüzel (2018), Sarıdede (2018), Dereceli ve ark. (2019), Eskiyecek ve ark. (2019) ve Koçak’ın (2019) farklı branşlarda hakemler üzerinde yaptığı çalışmalarda hakemlerin hakemlik yıllarının öz yeterlik üzerinde pozitif yönde etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Bakıldığı zaman hakemlik yılı artan hakemlerin hem bilgileri artmakta, kurallara hakim olma düzeyleri yükselmekte ve bu durumlar karşılığında olaylara daha hakim olabilmektedir. Buda hakemlerin öz yeterliklerinde pozitif düzeyde etki etmektedir. Aquilar ve ark. (2021) futbol hakemlerinin müsabakalar esnasında ve hatta bazen müsabaka dışında karar vermelerini etkileyebilecek stresli durumlarla karşı karşıya kalabileceklerine dikkat çekerek, rekabet esnasında stres kontrolüne sahip olmanın spor performansına olumlu yansıdığı ve sporun bırakılmasının önüne geçildiği için optimal düzeyde öz yeterliliğe sahip olmanın önemini belirtmişlerdir. Hakemlerin genel öz yeterlikleri görev yaptıkları kategori, yaş ve deneyim arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişki bulunmuştur. Hakemlerin yaş, kategori ve deneyim faktörleri, rekabette karar vermeyi ve diğer belirleyici davranışları etkileyen öz yeterliğin %17’sini açıklamıştır.

Araştırmada mesleki haz ile fiziksel yeterlik, oyun bilgisi, karar verme, baskı ve iletişim boyutları arasında pozitif yönlü düşük düzeyde anlamlı ilişkiye rastlanmıştır. Mesleki haz ile öz yeterlik arasında da benzer ilişki olduğu saptanmıştır. Katılımcıların mesleki haz düzeyleri arttıkça buna bağlı olarak öz yeterlikleri de arttığı analizler sonucunda ortaya konmuştur. Nitel kısımda görüşmeler sonucunda mesleki hazları yüksek olan hakemlerin öz yeterlik düzeyleri de yüksek olduğu analizler sonucunda nicel kısmı destekler nitelikte olduğu saptanmıştır. K1 ve K9 mesleki haz ve öz yeterlik düzeylerine verdiği cevaplar sırası ile şu şekildedir. *“Çok haz alıyorum. Zevk alarak satranç hakemliği yapıyorum” “Sabırlı, özverili, çalışkan olmalı, yaratıcı ve problem çözme becerisi yüksek olmalı. Farkındalığı yüksek olmalı. Sporcu psikolojisini bilmeli. Empati yapabilmeli. Mental sağlığı yerinde olmalı, sinirli olmamalı. Dürüst ve adaletli olmalı. Takım çalışmasına uyumlu olmalı. Kendimi bu özelliklere sahip olduğumu düşünüyorum. Dolayısı ile hakemlikten haz almaktayım” K1. “Her zaman severek yaptığım için hep keyif aldım. Özellikle satranç sporuna ilgi duyan sporcuların varlığını görmek, buna katkıda bulunmak daha çok keyif veriyor”, “ Sakin, sabırlı, bilgili, dikkatli, iletişimi iyi olmalı. Maç kuralları konusunda sürekli kendini yenilemeli. Deneyim ve kıdem arttıkça hakemin sahip olması gereken özellikler bende de yerleşti. Kendimi bu özelliklere sahip hissediyorum” K9. Katılımcıların hakemlik mesleğinden elde ettikleri haz yüksek olması, hakemliği sevmesi ve başarılı bir şekilde devam ettirebilmesi öz yeterliği artırmaktadır. Buna bağlı olarak hakemlerin bazı olumsuzluklarla baş edebilme gücü artmakta, sorunları başarıyla çözebilmektedir. Bu durum da hakemlerin tükenmişlik seviyeleri de yaşanan olumsuzluklara rağmen düşük çıkmaktadır.*

Katılımcıların mesleki haz puan ortalaması ile tükenmişlik ölçeği genel puan ortalaması arasında negatif ilişki olduğu tespit edilmiştir. Tükenmişlik ölçeğinin “Duygusal tükenmişlik”, “Fiziksel tükenmişlik” ve “Zihinsel tükenmişlik” boyutları ile mesleki haz arasında negatif ilişki olduğu saptanmıştır. Bulgular ışığında satranç hakemlerinin mesleki haz düzeyleri arttıkça tükenmişlik düzeylerinde azalma meydana geldiği saptanmıştır. Nitel

kısımda da hakemlerin mesleki haz düzeyleri yüksek olanların tükenmişlik seviyeleri daha düşük çıkmıştır. Tekin ve ark. (2009) Taekwando hakemleri üzerinde yaptığı çalışmada öz başarı seviyeleri ile tükenmişlik boyutları arasında ilişki tespit edilmiştir. Yine çalışmayı destekler nitelikte Doğu ve Doğan'ın (2017) ve Yıldırım, Uluöz ve Abakay (2018) hakemler üzerindeki araştırmalarında elde edilen sonuçlarda is doyumu ile tükenmişlik arasında negatif ilişkinin olduğu ortaya konmuştur.

Sonuç olarak; nicel ve nitel bulgulardan yola çıkarak araştırmanın genel boyutunda varılan sonuç şu şekildedir. Satranç hakemlerinin hakem öz yeterlik ve mesleki hazzın tükenmişlik üzerine etkisi araştırılmış ve yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgularda anlamlı farklılık rastlanmıştır. Hakemlerin mesleki hazları arttığı zaman öz yeterlik düzeylerinde buna bağlı olarak doğrusal ve pozitif yönde arttığı, tükenmişlik seviyelerinde ise mesleki haz ve öz yeterlik seviyelerinin artmasına bağlı olarak tükenmişlik seviyelerinde ters yönde negatif azalma meydana geldiği saptanmıştır. Varılan genel sonuçları nitel bulgularında destekler nitelikte olduğu saptanmıştır. Tükenmişlik yaşamayan hakemlerin öz yeterlik ve mesleki hazları yüksek çıkması, karşılaşılan sorunlara karşı çözüm yolları üretmeleri veya diğer hakemlerden yardım alarak bunların üstesinden gelmeyi bilmiş tükenmişlik seviyelerini bu şekilde azaltmıştır. Bazı yönetsel, fiziksel, turnuva çokluğu, ücretler gibi farklı değişkenlere yönelik yaşanan sorunları kendi aralarında çözme yoluna gitmiş, bu konularda aşırı sorun yaşayan hakemlerin hakemlik mesleğini bıraktığı veya turnuvalarda aktif görev almak istemediği ortaya çıkmıştır. Bu çalışma birçok konuya açıklık getirmiş ama bazı soruları da ortaya çıkarmıştır. Çalışmanın tüm hakemleri kapsayacak şekilde revize edilmesi hem bölgesel farklılıkları çalışmaya katacağı hem de kültürel homojenliği yakalayacağı, daha kapsamlı verilerin ortaya çıkmasını sağlayacağı öngörülmüştür. Bunun yanında çalışmanın değişkenlerine eklemeler yapılabilir veya değişkenler çeşitlendirilerek farklı çalışmalar yapıp karşılaştırılabilir. Örneğin hakemlerin karar verme stilleri, fiziksel uygunlukları gibi değişkenler ile farklı sınıflar üretilebilir. Veya aynı değişkenler farklı spor branşları hakemlerine uygulanarak karşılaştırma yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Aguilar, J. L., Castillo-Rodriguez, A., Chinchilla-Minguet, J. L., & Onetti-Onetti, W. (2021). Relationship between age, category and experience with the soccer referee's self-efficacy. *PeerJ*, 9(2), 11472.
- Aktaş, H. (2017). Akademik güdülenme ile akademik özyeterlik arasındaki ilişki: ilahiyat fakültesi öğrencileri üzerine ampirik bir araştırma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 1376-1398.
- Akyürek, M. İ. (2020). Öğretmen Adaylarında akademik öz-yeterlik ve akademik güdülenme ilişkisi: *hacettepe üniversitesi örneği*. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 101-115.
- Alemdağ, C., Öncü, E., & Yılmaz, A. K. (2014). Beden eğitimi öğretmeni adaylarının akademik motivasyon ve akademik öz-yeterlikleri. *Spor Bilimleri Dergisi*, 25(1), 23-35.
- Anderson L. W. (1988). Attitudes and their measurement. In J.P. Keeves (Ed.), *Educational research, methodology and measurement: an international handbook* (pp. 885-895). New York: Pergamon Press
- Bandura, A. (1977). Self-Efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191-215.
- Bandura, A. (1993). Perceived Self-Efficacy in cognitive development and functioning. *Educational Psychologist*, 28(2), 117-148
- Brouwers, A., & Tomic, W. (2000). A longitudinal study of teacher burnout and perceived self-efficacy in classroom management. *Teaching and Teacher Education*, 4(16), 239-253.

- Bryman, A. (2007). Barriers to integrating quantitative and qualitative research. *Journal of Mixed Methods Research*, 1(1), 8-22.
- Ceylan, T., Ermiş, E., Ceylan, L., & Erilli, N. A. (2020). Futbol hakemlerinin sargınlık ve öz yeterlik düzeylerinin incelenmesi. *Journal of International Social Research*, 13(75).
- Creswell, J. W. (2003). Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches. J. Grager (Eds.). *Thousand Oaks, CA: Sage*, (pp. 80-83).
- Çapri, B. (2006). Tükenmişlik ölçeğinin türkçe uyarlaması: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 62-77.
- Çelik, O. (2019). *İlkokul ve ortaokul öğretmenlerinin öz yeterlilikleri ile sınıf yönetimi becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmış Yüksek lisans tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Dereceli, Ç., Toros, T., & Yıldız, R. (2019). Futbol hakemlerinin durumluk kaygı ve genel öz yeterlik düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 17(2), 64-74.
- Doğu, G. A., & Doğan, İ. (2017). Halk oyunları hakemlerinin tükenmişlik düzeyleri ile iş doyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (62), 138-145.
- Ekmekçi, Y. A. D., İnan, Ö. I., & Çoban, F. N. D. (2020). Tükenmişlik ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişki: Yüzme hakemleri üzerine bir inceleme. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 1159-1175.
- Ergin, C. (1992). Doktor ve hemşirelerde tükenmişlik ve maslach tükenmişlik ölçeğinin uyarlanması. *Ulusal Psikoloji Dergisi* 10(2), 143-154.
- Estrada, X., Priego, M., Morente, A. R., & Mora, C. A. (2022). Relationship between emotional intelligence, burnout and health perception in a sample of football Spanish referees. *Retos: nuevas tendencias en educación física, deporte y recreación*, 9(44), 960-975.
- Guillén, F., Feltz, D. L., & Dithurbide, L. (2010). The Refficacy Scale: A preliminary investigation to develop a referee efficacy scale. *Journal of Exercise, Movement, and Sport (SCAPPS refereed abstracts repository)*, 42(1), 104-104.
- Güldiken, A., & Saldamlı, A. (2018). Kamu personelinin tükenmişlik seviyeleri ile demografik özellikleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi üzerine bir araştırma. *Uluslararası Turizm, Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 2(2), 310-321.
- Hoy, W. K., & Tarter, C. J. (2011). Positive Psychology and Educational Administration: An Optimistic Research Agenda. *Educational Administration Quarterly*, 47(1), 427- 447.
- Josephson, M. & Vingård, E. (2007). Zest for work? Assessment of enthusiasm and satisfaction with the present work situation and health—A 1.5-year follow-up study. *Work*, 29(3), 225-231.
- Karaçam, A., Pular, A. (2017). Hakem öz yeterlik ölçeğinin (höyö) türkçe uyarlama çalışması. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 11(1), 118-128.
- Karaçam, A., & Pular, A. (2018). Hakemler için mesleki haz ölçeği: geçerlik ve güvenirlik çalışması-HİMHÖ. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi* 3(2), 35-45.
- Kelecek, S., Oran, A., & Bülbül, B. (2022). Sporcu tükenmişliğinin belirlenmesinde antrenör-sporcu ilişkisi, güdülenme ve algılanan güdül ikliminin rolü. *Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi-BÜSBİD*, 7(3).
- Koca, F., & Dadandı, İ. (2019). Akademik Öz-Yeterlik ile Akademik Başarı Arasındaki İlişkide Sınav Kaygısı ve Akademik Motivasyonun Aracı Rolü. *İlköğretim Online*, 18(1).

Kocaman, E. (2015). *Hemşirelerde tükenmişlik ile rol çatışması ve rol belirsizliği arasındaki ilişki: Çorlu devlet hastanesi örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, Tekirdağ.

Koçak, Ç. V. (2019). Antrenör adaylarının antrenör öz yeterlik düzeylerinin incelenmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 17(1), 55-62.

Küçükbiş, H. F., & Gül, M. (2019). Güreş hakemlerinin hakemlik mesleğinden duydukları haz ve örgütsel özdeşleşme düzeylerinin incelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 14(2).

Maslach, C. (1982). *Burnout: The cost of caring*. New-Jersey: Prentice Hall.

Maslach, C., & Jackson, S. E., (1981). The measurement of experienced burnout. *Journal of Occupational Behaviour*, 2(2), 99-113.

Nazarudin, M. N., Noordin, H., Suppiah, P. K., Abdullah, M. R., Omar Fauzee, M. S., & Abdullah, N. M. (2014). Psychological skills assessment and referee rugby sevens performance. *Jurnal Pemikir Pendidikan (Journal for Educational Thinkers)*, 5, 165-184.

Onwuegbuzie, A. J., & Johnson, R.B. (2004). Mixed Method and Mixed Model Research. In R.B. Johnson, L.B. Christensen (Eds.). *Educational research: Quantitative, Qualitative, and Mixed Approaches* (pp. 408–431). Morocco: Allyn and Bacon, Needham Heights.

Özgenel, M., & Deniz, A. (2020). Öğretmenlik mesleğine ilişkin tutum ile akademik güdülenme ve akademik öz yeterlik arasındaki ilişki: Öğretmen adayları üzerine bir inceleme. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 131-146.

Pajares, F. (2007). Empirical properties of a scale to assess writing self-efficacy in school contexts. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 39(2), 239-255.

Park, N., & Peterson, C. (2010). The Urban Psychology of Character Strengths. *American Psychological Association*, 65(6), 535-547.

Patton, M.Q. (2001). *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Newsbury: Sage Publication

Pepe, H., Filiz K., Pepe, K., & Can, S., (1992). Futbol hakemlerinin hakemlik geçmişleri ve sporculuk geçmişlerinin tutarlı karar vermedeki etkisinin incelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 26-33.

Peers, I. (1996). *Statistical analysis for education and psychology researchers: Tools for researchers in education and psychology*. London: Falmer Press.

Sarıdede, Ç. (2018). Voleybol hakemlerinin öz yeterlik düzeyleri ve karar verme becerilerinin İncelenmesi. Yayınlanmış Yüksek lisans tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Sucuoğlu, B., & Kuloğlu, N. (1996). Özürlü çocuklarla çalışan öğretmenlerde tükenmişliğin değerlendirilmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 10(36), 44-60.

Tekin M., Taşğın Ö., & Baydil B. (2009). Çeşitli değişkenlere göre taekwando hakemlerinin tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi* 17(3), 1001-1012.

Uzunoğlu, D., & Bulut, B. (2022). Çevrimiçi ortamda yürütülen senaryo temelli öğrenme etkinliklerinin türkçe öğretimi öz yeterliğe, akademik güdülenmeye ve başarıya etkisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 10(1), 60- 73. Doi: 10.16916/aded.1020247

Weinberg, R.S., Richardson, P.A. (1990). *Psychology of officiating*. USA: Human Kinetics.

Yıldırım, A., Uluöz, E., Dinç, Z. F., Abakay, U. (2018). Hokey hakemlerinin iş doyumları ile mesleki tükenmişlik düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 5(2), 67-85.